

ศิลปะการแสดง การละเล่น เครื่องดนตรี และเพลงพื้นบ้านของชาติพันธุ์ไท-ยวน ราชบุรี

ศิลปะการแสดง

- ศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ
๑. การแสดงแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณกาล
 ๒. การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นในคุ้ม
 ๓. การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่

๑. การแสดงแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณกาล

การแสดงของชาวไท-ยวนแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณเป็นการแสดงของผู้ชาย ได้แก่ การฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ ซึ่งเป็นพื้นฐานประกอบการฟ้อนประกอบอาวุธอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีการตีกลอง ๒ ชนิด คือ การตีกลองปูจา และการตีกลองสะบัดชัย

- **ฟ้อนเจิง** เจิง คือ ชื่นเชิง ฟ้อนเจิง เป็นการรำร่าตามกระบวนท่าตามแบบแผนที่แสดงออกถึงศิลปะในการต่อสู้ของชาย ซึ่งท่ารำนั้นมีทั้งท่าหลักและท่าที่ผู้รำแต่ละคนจะใช้ความสามารถเฉพาะตัวพลิกแพลงให้ดูสวยงาม ในระยะแรก ฟ้อนเจิง หมายถึงรวมเอาทั้งการฟ้อนประกอบอาวุธและไม่มีอาวุธโดยเรียกลักษณะการฟ้อนตามนั้น ได้แก่

ใช้ไม้ค้อน หรือไม้พลองประกอบการรำ เรียกว่า ฟ้อนเจิงไม้ค้อน

ใช้หอกประกอบการรำร่า เรียกว่า ฟ้อนเจิงหอก

ใช้ดาบประกอบการรำร่า เรียกว่า ฟ้อนเจิงดาบ

ใช้ลา คือ ดาบวงพระจันทร์ประกอบการรำรำ เรียกว่า ฟ้อนเจิงลา รำรำด้วยมือเปล่า เรียกว่า ฟ้อนเจิงมือ

ต่อมา คำว่าเจิง ในการฟ้อนประกอบอาวุธต่าง ๆ ได้กร่อนหายไป และเรียกการฟ้อนเจิงประกอบอาวุธต่าง ๆ ตามชื่อของอาวุธนั้น ๆ เช่น ฟ้อนไม้ค้อน ฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ ฟ้อนลา และเรียกการรำรำในลีลาการต่อสู้ด้วยมือเปล่านี้ว่า ฟ้อนเจิง

การฟ้อนเจิงประกอบอาวุธบางประเภทนั้น ในระยะหลังไม่ค่อยได้รับความนิยม เช่น ฟ้อนเจิงไม้ค้อน และฟ้อนเจิงหอก แต่อาจพบอยู่บ้างในการพิธีฟ้อนผี ส่วนการฟ้อนเจิงลานนั้นไม่ปรากฏว่ามีการฟ้อนให้เห็น ส่วนการฟ้อนเจิงดาบนั้นได้รับความนิยมมากทั้งในการแสดงประกอบการตีกลองอย่าง ในขบวนแห่ครุฑทวนเข้าวัด และเป็นที่ยอดนิยมในการแสดงเชิงศิลปะวัฒนธรรมบนเวที สำหรับการฟ้อนเจิงมือ หรือฟ้อนเจิงนั้น จะมีลูกเล่นได้มากกว่าการฟ้อนประกอบอาวุธเพราะคล่องตัวมากกว่าที่จะต้องแสดง การรำอาวุธควบคู่กับการฟ้อน

การฟ้อนเจิงนี้ มักดำเนินร่วมกับตบป่าผาบ หรือตบขนาบ หรือ ตบมะผาบ คือ การตบไปยังส่วนต่างๆ ของร่างกายเพื่อให้เกิดเสียงดัง การฟ้อนเจิงหรือฟ้อนรำแสดงลีลาประกอบการตบไปตามร่างกายดังกล่าวเรียกรวม กันว่า ตบป่าผาบฟ้อนเจิง และมักเป็นการเริ่มต้นก่อนที่จะมีการฟ้อนอาวุธ หรือกิจกรรมอื่นที่คล้ายคลึงกัน

การแต่งกายในศิลปะการแสดงฟ้อนเจิง

๑. กางเกงขาก๊วยขาสั้น ที่เรียกว่า เตี้ยวสะดอ
๒. เสื้อหม้อห้อมแขนสั้น
๓. ผ้าต่อหรือผ้าขาวม้าคาดเอว
๔. ผ้าโพกศีรษะ
๕. ดาบ

เครื่องดนตรีประกอบการแสดงฟ้อนเจิง

การฟ้อนเจิงในสมัยก่อนนิยมฟ้อนกับกลองแซะหรือกลองสะ (อ่าน “ก่องสะะ”) ซึ่งเป็นกลองขนาดใหญ่ ใช้ผู้ตีสองคน คนตีหลักใช้ค้อนส่วนคนตีด้านหลังใช้ไม้ไผ่เป็นกบตีให้มีจังหวะรับกับการตีด้วยไม้ค้อน มีฆ้องและฉาบเดินจังหวะค่อนข้างเร็ว ต่อมาใช้กลองสะบัดชัยชนิดมีลูกตุบประกอบฆ้องและฉาบและภายหลังใช้กลองสี่เหลี่ยมหรือกลองยาว และท้ายสุดใช้กลองปู้เจ็คือกลองก้นยาวแบบไทใหญ่ แต่โดยสรุปแล้วจะใช้เครื่องดนตรีที่มีกลองเดินจังหวะเร็วเพื่อให้สอดคล้องกับท่าฟ้อนที่ดำเนินไปอย่างคึกคัก

การแสดงแบบดั้งเดิมเหล่านี้ เป็นศิลปะการแสดงที่มีมาแต่โบราณ สืบหาผู้ที่คิดค้นขึ้นไม่ได้ แต่เดิมนั้นไม่มีจุดมุ่งหมายในการแสดงให้ผู้ชมได้ดู แต่การฟ้อนหรือการแสดงแต่ละครั้งเป็นการแสดงออกถึงความปีติยินดี ความสนุกสนานของตนในการได้ร่วมในงานบุญเป็นหลัก และบ่อยครั้งที่เป็นการแสดงเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒. การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นในคุ้ม

การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นในคุ้มเจ้าหลวงเป็นการแสดงที่เจ้านางเชื้อสายไทย-ยวน หรือหญิงนางกษัตริย์ชาวเหนือได้คิดประดิษฐ์ขึ้นมา การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นในคุ้มที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มงานล้านนาคดี สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่

- ฟ้อนเล็บ-ฟ้อนแห่ครัวทาน

ฟ้อนเล็บ หรือเรียกกันว่าฟ้อนครัวทาน ฟ้อนเมืองบ้าง ฟ้อนเล็บบ้าง ทั้ง ๓ ชื่อนี้เป็นการฟ้อนชนิดเดียวกัน แต่เรียกไปตามสถานการณ์ของการฟ้อน เช่น การฟ้อนครัวทาน คือการฟ้อนนำขบวนแห่ของชาวบ้านที่จัดขึ้นเรียกว่า “ครัวทาน” ซึ่งประกอบด้วยเครื่องอัฐบริวาร (ตั้งแต่ไม้กวาด หม้อน้ำยา และเงินทอง) เพราะประเพณีทางเหนือนั้นเมื่อพ้นการทำนาแล้วชาวบ้านก็จะมุ่งทำบุญมีการบูรณะวัด เป็นต้น ถ้าหมู่บ้านใดบูรณะวัดเรียบร้อยแล้ว ก็นิยมบอกบุญไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ก็ให้มาช่วยทำบุญฉลอง เช่น ฉลองโบสถ์ วิหาร เป็นต้น จึงเรียกว่าฟ้อนครัวทาน หรือฟ้อนเมือง สมัยโบราณจะหาดูได้ยาก ถ้าจะดูการฟ้อนที่สวยงามและมีลีลาอ่อนช้อยต้องเป็นฟ้อนของคุ้มเจ้าหลวง เพราะผู้ฟ้อนส่วนมากล้วนแต่ฝึกหัดมาอย่างดี ใช้แสดงประกอบพิธีเฉพาะในงานสำคัญในพระราชฐานเท่านั้นผู้ฟ้อนโดยมากล้วนแต่เป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ฝ่ายในทั้งสิ้น

ปัจจุบันการฟ้อนชนิดนี้มีอยู่ตามวัดต่างๆ และในหมู่บ้านนักเรียน นักศึกษา เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมผู้แสดง แต่ละชุดของแต่ละหมู่บ้าน จะใช้จำนวนคนแตกต่างกันไปบ้าง แต่ที่นิยมกันมากคือ จำนวน ๔ คู่ หรือ ๘ คน และจะไม่เกิน ๑๖ คน แต่ก็ไม่ได้ห้ามว่าเกิน ๑๖ คน ไม่ได้ ข้อสำคัญต้องเป็นจำนวนคู่

การแต่งกาย จะแต่งกายแบบไทยชาวภาคเหนือสมัยโบราณ นุ่งผ้าซิ่นมีเชิงลายขวาง เสื้อคอกลมแขนยาว และหม่มผ้าสไบเฉียงทับ เก้าฝั่มมวยสูงทัดดอกไม้และห้อยอุบะ และสวมเล็บยาวทั้ง ๘ นิ้ว เว้นแต่นิ้วหัวแม่มือ การแต่งกายสมัยก่อน ถ้าเป็นฟ้อนธรรมดาของแต่ละหมู่บ้าน การแต่งกายจะเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก เอวรัด ไม่หม่มผ้า ผ้าซิ่นจะเป็นแบบลายขวาง ต่อเอาคำตีนคำ (ตีน คือเชิงผ้าของผ้าซิ่น)

๒. ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก เอวปล่อย ห่มผ้า ใส่สร้อย ผ้าซิ่นให้ใช้ผ้าตีนจก หรือผ้าทอ (การแต่งกายในข้อนี้ ใช้แต่งในงานใหญ่และในคุ้มเจ้านาย) การแต่งกายจะเหมือนกันทั้งหมดหรือเหมือนกันเฉพาะคู่ก็ได้

ฟ้อนเล็บ แต่เดิมเรียก “ฟ้อนเล็บ” ด้วยเห็นว่าเป็นการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของ “คนเมือง” ซึ่งหมายถึงคนในถิ่นล้านนาที่มีเชื้อสายไทยวน และเนื่องจากการเป็นการแสดงที่มักปรากฏ ในขบวนแห่ครุฑวานของวัดจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ฟ้อนแห่ครุฑวาน” ต่อมามีการสวมเล็บที่ทำด้วยทองเหลืองทั้ง ๘ นิ้ว (ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ) จึงได้ชื่อว่า “ฟ้อนเล็บ”

ท่าฟ้อน

การฟ้อนชนิดนี้มีมาแต่ดั้งเดิม คณะศรัทธาของแต่ละวัดมักมีครูฝึกสืบทอดต่อกันมา เมื่อถึงฤดูกาลที่จะมีงานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานฉลองศาสนสถาน มักมีการฝึกซ้อม เด็กสาวในหมู่บ้านเพื่อแสดงในงานดังกล่าวเสมอ โดยที่รูปแบบกระบวนและลีลาท่าฟ้อนไม่ได้กำหนดตายตัว แต่ละครูหรือแต่ละวัดอาจแตกต่างกันไป ในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้มีการปรับปรุงและประดิษฐ์ท่าฟ้อนให้ดูอ่อนช้อยงดงามยิ่งขึ้น และบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเคยได้รับการถ่ายทอดจากคุ้มเจ้าหลวงได้แก่ ครูสัมพันธ์ โชตนา ในโอกาสที่ครูสัมพันธ์ได้เข้าไปถ่ายทอดศิลปะการฟ้อนชนิดนี้แก่วิทยาลัย นาฏศิลป์เชียงใหม่ ท่านได้กำหนดท่าฟ้อนไว้ ๑๗ ท่าดังนี้

๑. จีบส่งหลัง	๒. กลางอัมพร	๓. บิดบัวบาน	๔. จีบสูงส่งหลัง
๕. บัวชูฝัก	๖. สะบัดจีบ	๗. กราย	๘. ผาลาเพียงไหล่
๙. สอดสร้อย	๑๐. ยอดตอง	๑๑. กิन्नรรำ	๑๒. พรหมสีหน้า
๑๓. กระทบตองแล้ว	๑๔. หย่อนมือ	๑๕. จีบคู่จอแขน	๑๖. ตากปีก
๑๗. วันทาบัวบาน			

ท่ารำต่างๆ ดังกล่าว อาจมีการเพิ่มท่า ตัดตอน หรือลำดับท่าก่อนหลังตามที่ครูจะกำหนด

เครื่องแต่งกาย

การแต่งกายแต่เดิมจะนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอกคอกลม หรือคอจีนผ่าอก เกล้าผมมวย โดยขมวดมวยด้านท้ายทอย ทัดดอกไม้ประเภทยอดดอกเอื้อง จำปา กระจังงา หางหงส์ หรือลีลาวดี สวมเล็บทั้งแปดนิ้ว ต่อมามีการ ดัดแปลงให้สวยงามโดยประดับลูกไม้ หรือระบายที่คอเสื้อ ห่มสไบเฉียงจากบ่าซ้ายไปเอวขวาทับด้วยสังวาล ติดเข็มกลัด สวมกำไลข้อมือ กำไลเท้า เกล้าผมแบบญี่ปุ่น ทัดดอกไม้หรืออาจเพิ่มอุบะห้อยเพื่อความสวยงาม

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบจังหวะในการฟ้อน จะใช้วงกลอง “ตั้งโนง” ซึ่งประกอบด้วย

๑. กลองแหว
๒. กลองตะหลดปด
๓. ฆ้องอ้อย (ขนาดใหญ่)
๔. ฆ้องโห่ียง(ขนาดกลาง)
๕. ฉาบใหญ่
๖. แนน้อย
๗. แนนหลวง

เพลงที่ใช้บรรเลง

สำหรับเพลงที่ใช้บรรเลง ก็แล้วแต่ผู้ไปแนจะกำหนดอาจใช้เพลงแขก เพลงเชียงแสน เพลงทริภุญชัย หรือลาวเสียงเทียน แต่ส่วนใหญ่จะใช้เพลงแขกเพราะช่างฟ้อนคุ้นกับเพลงนี้มากกว่าเพลงอื่น

- **ฟ้อนเทียน** เป็นการฟ้อนที่มีลักษณะศิลปะที่อ่อนช้อยงดงาม ลักษณะการแสดงไม่ต่างจากการแสดงฟ้อนเล็บ ถ้าเป็นการแสดงฟ้อนเทียน นิยมแสดงในเวลากลางคืนเพื่อเน้นความสวยงามของแสงเทียน ระเบียบระยับสว่างไสว จุดเด่นของการแสดงชนิดนี้ จึงอยู่ที่แสงเทียนที่ผู้แสดงถือในมือข้างละ ๑ เล่ม เข้าใจว่าการฟ้อนเทียนนี้แต่เดิมคงจะใช้เป็นการแสดงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการสักการะเทพเจ้าที่เคารพนับถือในงานพระราชพิธีหลวง ผู้ฟ้อนมักใช้เจ้านายเชื้อพระวงศ์ฝ่ายในทั้งสิ้น ในสมัยปัจจุบันการแสดงชนิดนี้จึงไม่ค่อยได้เห็นบ่อยนักจะสังเกตเห็นว่าความสวยงามของการฟ้อนอยู่ที่การบิดข้อมือที่ถือเทียนอยู่ แสงวิบๆ แวมๆ จากแสงเทียนจึงเคลื่อนไหวไปกับความอ่อนช้อยลีลา และลักษณะของเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบนับเป็นศิลปะที่น่าดูอย่างยิ่งแบบหนึ่ง

การแต่งกาย ใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน นิยมแสดงหมู่คราวละหลายคน โดยจำนวนคนเป็นเลขคู่ เช่น ๘ หรือ ๑๐ คน แล้วแต่ความยิ่งใหญ่ของงานนั้น และความจำกัดของสถานที่ โดยผู้แสดงแต่งกายแบบฟ้อนเล็บ คือ การสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นมีเชิงกรอมเท้า มุ่นผมมวย มีอุบะห้อยข้างศีรษะ ในมือเป็นสัญลักษณ์คือ ถือบเทียน ๑ เล่ม การแต่งกายของฟ้อนเทียนนี้ ปัจจุบันแต่งได้อีกหลายแบบ คือ อาจสวมเสื้อในรัดอก ใส่เสื้อลูกไม้ทับแต่อย่างอื่นคงเดิม และอีกแบบคือสวมเสื้อรัดอก แต่มีผ้าสไบเป็นผ้าทอลายพาดไหลอย่างสวยงาม แต่ยังคงนุ่งซิ่นกรอมเท้าและมุ่นผมมวย มีอุบะห้อยศีรษะ

โอกาสที่แสดง ในงานพระราชพิธี หรือวันสำคัญทางศาสนา ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองชาวต่างชาติ และในงานประเพณีสำคัญตามแบบฉบับของชาวล้านนา

- **ฟ้อนกำเบ้อ หรือ ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา** ฟ้อนชนิดนี้ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี เรียบเรียงไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๙ หน้า ๔๘๒๙ - ๔๘๓๐ ว่าเป็นกระบวนฟ้อนที่เกิดขึ้นจากพระดำริของพระราชชายาฯ โดยการจ้างนักแสดงชาวพม่าและมอญมาสอนให้ ชาวพม่าที่มาสอนให้เป็นชายส่วนนักแสดงชาวมอญเป็นหญิงชื่อเมี้ยแจ่งตา การถ่ายทอดแต่ละครั้งพระราชชายาฯ จะเสด็จมาควบคุมอย่างใกล้ชิด ทรงเห็นว่าท่ารำของผู้ชายไม่น่าดูนัก จึงรับสั่งให้ครูผู้หญิงแสดงท่ารำของระบำพม่าที่เคยแสดงในที่รโหฐานของกษัตริย์พม่าให้ทอดพระเนตร ครั้นได้ชมก็พอพระทัยจึงได้ทรงดัดแปลงร่วมกับครูฟ้อนในวังกลายเป็นระบำหรือฟ้อนชุดใหม่ทรงให้ผู้ฟ้อนทั้งหมดแต่งกายเป็น "กำเบ้อ" ซึ่งตรงกับคำในภาคกลางว่า "ผีเสื้อ" แสดงครั้งแรกในงานฉลองตำหนักของพระองค์ที่สร้างขึ้นใหม่บนดอยสุเทพ ใช้วงปี่พาทย์ผสมพิเศษบรรเลงประกอบการฟ้อน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสียบมณฑลพายัพและเสด็จมาเสวยพระกระยาหารค่ำ พระราชชายาฯ จึงจัดฟ้อนชุดนี้แสดงให้ทอดพระเนตร แต่งทรงเปลี่ยนเครื่องแต่งกายจากชุดผีเสื้อมาเป็นชุดระบำในที่รโหฐานตามคำบอกเล่าเดิมผสมกับภาพในหนังสือเรื่องพระเจ้าสีป่อ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นแบบอย่าง ฟ้อนกำเบ้อ หรือระบำผีเสื้อ จึงกลายเป็น "ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา" เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๙

ท่อน ๒	----	---ช	---ด	---ช	---ม	รมชด	ทดรท	ดรทด
	----	ชดรม	-ช-ม	-ร-ด	-ร-ด	-ช-ด	ทลชล	-ช-ช
	-ด-ด	-ช-ด	ทลชล	-ช-ช	-ด-ด	-ช-ด	ชดรม	-ฟ-ช
	----	---ช	---ด	--รม	--ชม	รดทด	ทดรช	-ลทด
	----	---ด	---ร	ดรทด	-ชทช	ฟชทด	-รฟร	ดรฟช
	---ท	ดรทด	ทดรช	-ลทด	-รฟร	ดรฟด	-ช-ด	ชลชช
	-ด-ด	-ช-ด	ทลชล	-ช-ช	-ด-ด	-ช-ด	ชดรม	-ฟ-ช

เครื่องแต่งกาย

๑. เสื้อ ตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้สีเหลือง สอดดินเงิน-ทอง มีลักษณะคอแหลม ประดับลูกไม้สีเงินสลับทอง รอบคอลงมาถึงระดับอก ๒ เส้น แขนสั้นเหนือศอก ตัวยาวคลุมสะโพก ชายเสื้อด้านบนติดแถบสีทอง โอบรอบคอลงมาถึงสาบเสื้อด้านหน้า ตลอดจนชายเสื้อ และรอบปลายแขนช่วงไหล่ปักดินโปรงหนูลายกนก เป็นลายดอกประจายามระหว่างไหล่ทั้งสองข้าง ด้านละ ๑ ดอก

๒. ผ้านุ่ง เย็บสำเร็จแบบป้ายข้างไปทางซ้าย ต่อเชิงผ้า นุ่งยาวรวมเท้า สีเขียวและสีชมพูแก้อย่างละแถว แต่งด้วยขลิบทองลายขวาง ๒ เส้น ด้วยลูกไม้แถบสีทองห่างกันพอประมาณ

๓. เกี้ยวไหม มีเกี้ยวไหมสำหรับระบายรอบเอว และพู่ห้อยที่เอวด้านหน้า

๔. เสื้อในนาง แบบไม่มีแขน สีเนื้อหรือสีเหลือง ดันทรงมีสายเล็กๆ

เครื่องประดับ

๑. สร้อยคอ

๒. กำไลข้อมือ

๓. กำไลข้อเท้า

๔. ต่างหู

๕. เข็มขัด

๖. ขดเงิน

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

๑. ซึง

๒. สะล้อ

๓. ตะโพน

๔. ฆ้องหุ่ย

๕. ฉิ่ง

๖. ฉาบ

ท่าพ็อน

(ช่างพ็อนมี ๖ คน แบ่งเป็นสองแถว)

ท่าที่ ๑ : จีบ ๒ มือปล่อยตั้งวงหน้า แถวขวาและแถวซ้าย หันตัวไปทางขวา ก้าวเท้าขวา เอียงขวา เบี่ยงไหล่ขวา มือซ้ายจิบหงายชายพก มือขวาจิบส่งหลัง ก้าวเท้าซ้าย ปล่อยจิบมาตั้งวงหน้า เอียงซ้าย มือขวาวงสูงกว่ามือซ้าย เบี่ยงไหล่ซ้าย หน้าตรง

แถวขวาและแถวซ้าย หันตัวไปทางซ้าย ก้าวเท้าซ้าย เอียงซ้าย เบี่ยงไหล่ซ้าย มือขวาจิบหงายชายพก มือซ้ายจิบส่งหลัง ก้าวเท้าขวา ปล่อยจิบมาตั้งวงหน้า เอียงขวา มือซ้ายวงสูงกว่ามือขวา เบี่ยงไหล่ขวา หน้าตรง

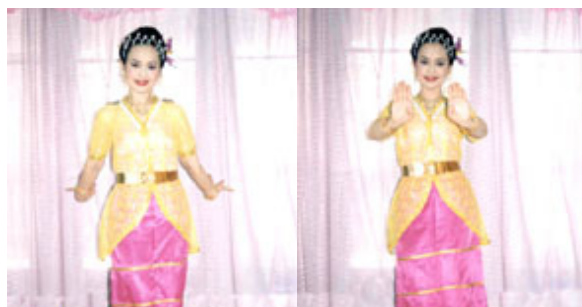
ท่าที่ ๒ : วงหงายสูง จีบหลัง สลับวงสูง จีบหงายแขนตึง แกวขวา มือซ้ายสอดจیبแล้วปล่อยเป็นวงหงายสูง มือขวาจیبส่งหลัง แกวซ้าย มือขวาสอดจیبแล้วปล่อยเป็นวงหงายสูง มือซ้ายจیبส่งหลัง

แกวขวาขยับไหล่ มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาจیبหงายแขนตึง แกวซ้ายขยับไหล่ มือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายจیبหงายแขนตึง เดินสวนแกว ๑๒ จังหวะ แกวซ้ายขึ้นหน้าก่อน จากนั้นสวนแกวกลับในท่าเดิม โดยแกวซ้ายเดิม ซ้อนหลัง

ท่าที่ ๓ : จีบส่งหลังสลับกับตั้งวงหน้า แกวขวาและแกวซ้ายย่อเท้าขวาและซ้ายสลับกัน ๓ จังหวะ มือทั้งสองจیبส่งหลัง ลากจیبขึ้นมาปล่อยเป็นวงหน้าในจังหวะที่ ๔ นับเป็นหนึ่งครั้ง ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง ระหว่างรำทำนี้แกวหนึ่งถอยลงหลัง แกวหลังเดินขึ้นหน้า

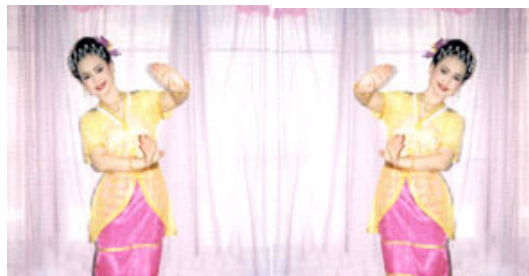
ท่าที่ ๔ : จีบสองมือสลับกับวง หันหน้าเข้าหากันเป็นวงกลม จังหวะที่ ๑ ก้าวเท้าขวา มือทั้งสองวงกลาง เอียงขวา แล้วก้าวเท้าซ้าย จีบหางในจังหวะที่ ๒ เอียงซ้าย ก้าวเท้าขวา เดินเวียนไปทางขวา เอียงซ้าย พอถึงจังหวะที่ ๔ มือทั้งสองม้วนจีบปล่อยเป็นวงกลาง รำทำนี้สลับกัน ๔ ครั้ง เดินเวียนกลับทางซ้ายอีก ๔ ครั้ง

ท่าที่ ๕ : บัวชูฝักแปลงสลับตั้งวงต่อศอก แผลแถวแยกเป็นสองวง เดินเวียนทางซ้ายหันไหล่ซ้ายเข้าหากัน มือซ้ายจีบสอดแล้วปล่อยเป็นวงหงายสูง มือขวาจีบคว่ำอยู่ใต้ศอกซ้าย เอียงซ้ายก้าวขวา ก้าวซ้าย แล้วเปลี่ยนมือซ้ายเป็นตั้งวง มือขวาตั้งวงต่อศอกซ้าย ทำเช่นนี้ ๔ ครั้ง ทำซ้ำเดิมเช่นนี้อีก ๔ ครั้ง โดยเวียนทางขวา

ท่าที่ ๖ : ตั้งวงหน้าต่างระดับ ก้าวเท้าซ้าย-ขวา เอียงขวา มือซ้ายตั้งวงหน้า มือขวาวางต่ำกว่ามือซ้าย ก้าวเท้าสลับกันตามจังหวะ ๔ ครั้ง เปลี่ยนเป็นมือขวาวางหน้า มือซ้ายวางต่ำกว่ามือขวา เอียงซ้าย อีก ๔ ครั้ง

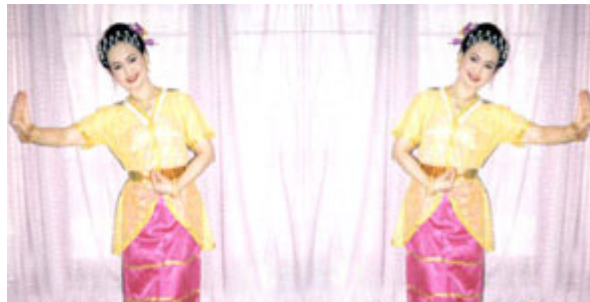
ท่าที่ ๗ : จีบมือสลับตั้งวง ตั้งแถวเฉียงคู่ (แถวขวาหันหน้าออกเวที แถวซ้ายหันหน้าเข้าเวที) มือทั้งสองจีบคว่ำ มือขวาจีบหางด้านข้าง มือซ้ายจีบหางชายพก เดินควงคู่ ก้าวจังหวะที่สอง มือขวาจะเปลี่ยนเป็นวง ทุกครั้งที่ก้าวเท้าซ้าย มือขวาจะเปลี่ยนเป็นวงสลับจีบหาง ทำทำนี้ ๔ ครั้ง หมุนตัวด้านขวา เปลี่ยนเป็นมือขวาจีบหางชายพก มือซ้ายจีบสลับวงอีก ๔ ครั้ง

ท่าที่ ๘ : สวนแถวสลับฟันปลาทำร้ายย่อ มือขวาตั้งวงมือตะแคงไปข้างหน้าระดับชายพก มือซ้ายจับส่งหลัง เดินสวนสลับฟันปลา ๔ จังหวะ เปลี่ยนเป็นมือซ้ายตั้งวงตะแคง มือขวาจับส่งหลัง ทำทำนี้ ๕ ครั้ง

ท่าที่ ๙ : สอดสร้อยมาลาแปลงและจับนั่ง คนยืน มือขวาตั้งวง มือซ้ายจับหงายชายพก สลับกับมือขวาจับหงายชายพก มือซ้ายตั้งวง

คนนั่งทางขวา มือขวาตั้งวง มือซ้ายจับหงายชายพก คนนั่งทางซ้าย มือซ้ายตั้งวง มือขวาจับหงายชายพก

หันตัวด้านขวา มือซ้ายจับหงาย มือขวาตั้งวงระดับชายพก หันตัวด้านซ้าย มือขวาจับหงาย มือซ้ายตั้งวงระดับชายพก

ท่าที่ ๑๐ : สวนแถวเรียงหน้ากระดาน ท่าสอดสูง จีบหลัง แถวขวา ก้าวเท้าขวาไขว้ มือซ้ายสอดสูง มือขวาจีบส่งหลัง เดินสวนแถว แถวซ้าย ก้าวเท้าซ้ายไขว้ มือขวาสอดสูง มือซ้ายจีบส่งหลัง เดินสวนแถวไป ๖ ครั้ง กลับ ๖ ครั้ง

ท่าที่ ๑๑ : แถวตอนเรียงเดี่ยว ท่ามยุเรศ หันหน้าตรง มือทั้งสองจีบหางชายพก ย่ำเท้าซ้าย-ขวา ตามจังหวะ ๔ ครั้ง ม้วนมือปล่อยจีบ ตั้งวงกลาง

ท่าที่ ๑๒ : ท่าจیبโบกสลับข้าง เดินถอยหลังเข้า มือซ้ายตั้งวง มือขวาจีบส่งหลัง ย่ำเท้าตามจังหวะ ๔ ครั้ง ม้วนมือขวาไปตั้งวง มือซ้ายจีบส่งหลัง สลับกันทุก ๔ จังหวะ

ท่าที่ ๑๓ : ท่าลา ก้าวเท้าขวาไขว้ มือซ้ายจับคว่ำข้างลำตัว มือขวาแบหงาย เอียงขวา แล้วก้าวเท้า
ซ้ายไขว้ มือซ้ายจับหงายแขนตั้ง มือขวาตั้งวางล่าง เอียงซ้าย ยืดยุบเข้า วิ่งเข้าเวทีทางขวา

๓. การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่

การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่เป็นการแสดงของชุมชนชาวไทย-ยวนที่อพยพมาจากเชียงใหม่แต่ละ
พื้นที่ ได้แก่ ชาวไทย-ยวน จังหวัดสระบุรี หรือ ชาวไทย-ยวน จังหวัดราชบุรี คิดประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ ดังที่จะ
กล่าวถึงต่อไป

การรำยรำชุดสาวไทย-ยวนพ็อนรำ

การรำยรำชุดสาวไทย-ยวนพ็อนรำเป็นการแสดงของชมรมแม่บ้านวัดนาหนองซึ่งเป็นเชื้อสายไทย-ยวน
เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ บุคคลผู้ประสานงานให้การพ็อนรำชุดนี้เกิดขึ้นได้ คือ เจ้าอาวาสวัดนาหนอง พระครู
สิริคณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี และคุณนิภา มณีจันทร์ เป็นผู้ช่วยในการประสานงาน

การรำยรำชุดสาวไทย-ยวนพ็อนรำได้นำเพลงซึ่งเป็นของชุมชนชื่อว่า “ดอนแร่บ้านเรา” โดยชาว
ชุมชนตำบลดอนแร่ ได้ร่วมกันแต่งเพลงนี้กันมานานกว่า ๑๕ ปี (ตั้งแต่ในปี พ.ศ.๒๕๓๐) และเพลง “หนุ่ม
หนองขาม” เพลงนี้คุณสมศักดิ์ จวงเจิม เป็นผู้แต่งเพลง ซึ่งเป็นเพลงที่บอกความหมายของชุมชนบ้านหนอง
ขาม ที่อยู่ในตำบลดอนแร่

ส่วนทำรำประกอบเพลงนั้น ชาวชุมชนวัดนาหนอง ได้ร่วมใจกันนำทำรำที่ได้สืบทอดจามาจากผู้เฒ่าผู้
แก่มาต่อทำรำ และนำมาผสมผสานให้เข้ากับเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

คณะดนตรีที่เล่นเพลงประกอบทำรำ คือ คณะ “รุ่งอรุณมิวสิค” เป็นดนตรีแคนประยุกต์ในชุมชน
ดอนแร่

การแสดงการทอผ้าขึ้นตีนจกบ้านคูบัว

เนื่องจากเอกลักษณ์ของชาวไทย-ยวน คือ การแต่งกาย โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิง ทำให้การ
สร้างสรรค์ชุดการแสดงของชุมชนไทย-ยวน ในพื้นที่ ต.คูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี นำเอกลักษณ์ที่เป็นขนบการแต่ง
กายของผู้หญิงชาวไทย-ยวนมาเป็นชุดการแสดงของชุมชน ที่เรียกว่า “ชุดการแสดงการทอผ้าขึ้น ตีนจกบ้าน
คูบัว”

ส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายหญิงไทย-ยวนในการแสดงการทอผ้าขึ้นตีนจกบ้านคูบัว

๑. เสื้อเกาะอก

๒. ผ้าสไบกรอง

๓. ผ้านุ่งขึ้นตีนจกบ้านคูบัว ลักษณะตีนขึ้นจก ตีนขึ้นจก จกเฉพาะเชิง (จกเฉพาะตีน) ขึ้นหรือขึ้นตีน
จกใช้สำหรับผู้เฒ่าและสาวนุ่งไปงานบุญ และงานพิธีพิเศษตัวตีนเป็นขึ้นตาหรือขึ้นชีว นำผ้าจกมาเป็นเชิงตัวขึ้น

๔. ช่อดอกเหน็บผม

๕. ผ้าฝ้ายดิบคาด ออก

๖. เข็มขัด

๗. ชิ่นตีนจก ชิ่นชิว ชิ่นแล้ และชิ่นตาเลียน

การนุ่งชิ่นจะต้องให้ซับในออกมาข้างนอกโดยให้โผล่ออกมาจากตัวชิ่น ผ้าขาวซับตัวชิ่นจะต้องมีขนาดยาวกว่าตัวชิ่น เนื่องด้วยมีความเชื่อว่าจะกันคุณไสย

เครื่องดนตรีชาวไท-ยวน

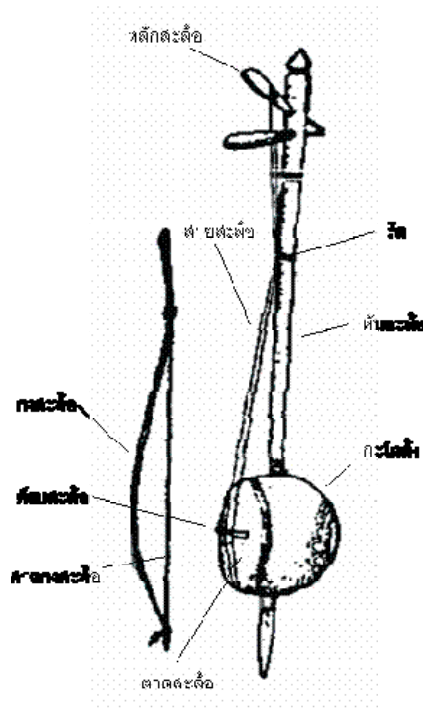
สะล้อ

สะล้อเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาซึ่งชาวไท-ยวนใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนรำสะล้อเป็นประเภทเครื่องสี่ซึ่งมีทั้ง ๒ สายและ ๓ สาย คันชักสำหรับสี่จะอยู่ข้างนอกเหมือนคันชักซอสามสาย สะล้อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ท้อ หรือ ซะล้อ มีรูปร่างคล้ายซออยู่ของภาคกลาง ใช้ไม้แผ่นบางๆ ปิดปากกะลาทำหลักที่หัวสำหรับพาดทองเหลือง ด้านหลังกะโหลกเจาะเป็นรูปลวดลายต่าง ๆ เช่น รูปหนุมาน รูปหัวใจ ส่วนด้านล่างของกะโหลก เจาะทะลุลง ข้างล่าง เพื่อสอดคันทวนที่ทำด้วยไม้ชิงชัน ยาวประมาณ ๖๔ เซนติเมตร ตรงกลางคันทวนมีรดอกทำด้วยหวาย ปลายคันทวนด้านบนเจาะรูสำหรับสอดลูกบิด ซึ่งมี ๒ หรือ ๓ อัน สำหรับขึงสายซอ จากปลายลูกบิดลงมาถึงด้านกลางของกะโหลกมีหย่องสำหรับ หนุนสายสะล้อเพื่อให้เกิดเสียงเวลาสี คันชักสะล้อทำด้วยไม้ดัดเป็นรูปโค้ง ขึงด้วยหางม้าหรือพลาสติก เวลาสีใช้อย่างสนธิ์ทำให้เกิดเสียงได้ ยางสนช่วยให้เกิดการหนีตของคันชักเพื่อทำให้หนีตแล้วนำไปสีจะทำให้เกิดเสียง โดยนำคันชักมาสีกับสายโลหะเพื่อ

ทำให้เกิดเสียง สะล้อใช้บรรเลงประกอบการแสดงหรือบรรเลงร่วมกับบทร้องและทำนองเพลงได้ทุกชนิดเช่น เข้ากับปี่ในวงช่างซอ เข้ากับซิ่งในวงพื้นเมือง หรือใช้เดี่ยวคลอร้องก็ได้

ส่วนประกอบของสะล้อ

กะโหล่ง หรือ กะโหลกซอ คือ ส่วนที่เป็นกล่องเสียงของสะล้อ ทำด้วยกะลามะพร้าวเจาะรูด้านหลังให้เป็นทางออกของเสียง ด้านหน้าปิดด้วยแผ่นไม้บาง

คียบสะล้อ (อ่าน “ก๊อบสะล้อ”) คือ หย่องที่เป็นหมอนไม้หนุนรับสายส่วนล่าง บนส่วนหน้าของกะโหล่ง

ตาดสะล้อ คือ แผ่นไม้บางปิดหน้ากะโหล่ง

สายสะล้อ คือ สายที่เกิดเสียงขณะที่ถูกสี ทำด้วยสายลวดโลหะ

คันทะล้อ คือ ส่วนที่เป็นคันทวนของสะล้อ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง

รัดอก คือ บ่วงรัดสายสะล้อรวบเข้ากับคันทะล้อส่วนบน

หลักสะล้อ คือ ลูกบิดของสะล้อสำหรับขึ้นสายสะล้อให้ตึง หรือหย่อนเพื่อปรับเสียงตามความต้องการ

ก้งสะล้อ (อ่าน – กังสะล้อ) คือ คันทักทำด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่

สายก้ง (อ่าน – สายก้ง) คือ หางม้า สำหรับสีกับสายสะล้อให้เกิดเสียงแต่เดิมใช้ส่วนที่เป็นเส้นของหางม้าประมาณ 30 เส้น ปัจจุบันนิยมใช้สายไนลอนเพราะหางม้าหายากและดูแลยากกว่า

ซิ่ง

ซึง เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด มี ๔ สาย แต่แบ่งออกเป็น ๒ เส้น ๒ คู่ โดยมีเสียงต่ำ ๒ สาย และเสียงสูง ๒ สาย เสียงต่ำ คือ เสียงโด และเสียงสูง ได้แก่ เสียงซอล

ซึงมีลักษณะคล้าย กระจับปี่ แต่มีขนาดเล็กกว่า ความยาวทั้งคันทวนและกะโหลกรวมกันประมาณ ๘๑ เซนติเมตร กะโหลกมีรูปร่างกลมวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ประมาณ ๒๑ เซนติเมตร ทั้งกะโหลกและคันทวนใช้ไม้เนื้อแข็งขึ้นเดียวคว้านตอนที่เป็นกะโหลกให้เป็นโพรง ตัดแผ่นไม้ให้กลม แล้วเจาะรูตรงกลางทำเป็นฝาปิดด้านหน้า เพื่ออุ้มเสียงให้กังวาน คันทวนเป็นเหลี่ยมแบนตอนหน้า เพื่อติดตะพานหรือนมรับนิ้ว จำนวน ๙ อัน ตอนปลายคันทวนทำเป็นรูปโค้ง และขุดให้เป็นร่อง เจาะรูสอดลูกบิดข้างละ ๒ อัน รวมเป็น ๔ อัน สอดเข้าไปในร่อง สำหรับขึ้นสาย ๔ สาย สายของซึงใช้สายลวดขนาดเล็ก ๒ สาย และ สายใหญ่ ๒ สาย

ซึงแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ซึงเล็ก มีลักษณะเป็นซึงขนาดเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๖-๘ นิ้ว วิธีการเล่น คือ เล่นเพื่อเก็บช่วงระหว่างโน้ต หรือเก็บช่องว่างของห้องจังหวะ เสียงจะแหลมๆ

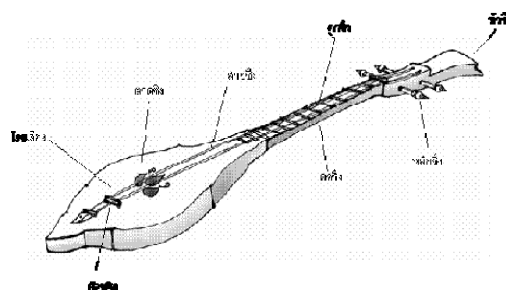
๒. ซึงกลาง มีลักษณะเป็นซึงขนาดกลาง มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๐-๑๒ นิ้ว ส่วนมากจะมีวิธีเล่นโดยการเดินจังหวะเล่นโน้ตตามห้อง คล้ายๆกับซึงเล็ก

๓. ซึงหลวง มีลักษณะเป็นซึงขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๔ ขึ้นไป เสียงจะทุ้มต่ำๆ เล่นเพื่อครองจังหวะ วิธีการเล่นจะตีตกติ

ส่วนประกอบของซึง

๑. โรงเสียง (อ่าน “โฮงเสียง”) คือ ต้นกำเนิดเสียงซึงมีลักษณะเป็นไม้กลวงข้างใน นิยมใช้ไม้เนื้ออ่อนหรือไม้สักทั้งท่อนทำ เพราะอาจขุดเนื้อไม้ทำเป็นกล่องเสียงได้ง่าย โดยคว้านข้างในให้กลวงเป็นรูปวงรี เหลือขอบโดยรอบกับพื้นกล่องเสียงซึง ไม่หนามากนัก ความหนาของกล่องเสียงขึ้นอยู่กับชนิดของไม้ที่จะใช้ทำ

และขนาดของซิ่งที่ต้องการ เท่าที่พบโดยทั่วไปหนาประมาณ ๒-๓ นิ้ว

๒. ตาดซิ่ง คือ แผ่นไม้บางปิดหน้าโรงเสียง เจาะรูกว้างพอประมาณบริเวณใกล้ศูนย์กลางค่อนข้างคอคเล็กน้อย เพื่อเป็นทางออกของเสียง

๓. คอซิ่ง มีลักษณะเป็นคันทวยยื่นต่อจากตัวกล่องเสียง อาจเป็นไม้ท่อนเดียวกันกับที่ใช้ทำกล่องเสียง หรือทำแยกส่วนเป็นคนละชิ้นก็ได้ ถ้าไม่ได้ใช้ชิ้นเดียวกันกับที่ทำตัวกล่องเสียงแล้ว ส่วนนี้ จะนิยมทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เพื่อให้ทนทานและเสียงที่ดังออกมาไพเราะ

๔. ลูกซิ่ง เป็นแท่งไม้เล็กๆ ติดเป็นระยะๆ ภาคกลางเรียก“นม” ภาษาสากลเรียก Bar ลูกซิ่งนี้เป็นตำแหน่งสำหรับกดบังคับเสียงตามบันไดทางเสียง ติดเป็นระยะเรียงตามความยาวของคอซิ่ง จนใกล้ถึงตัวกล่องเสียง จำนวนลูกซิ่งไม่แน่นอน แต่มาตรฐานทั่วไปนิยม ติด ๙ อัน โดยจัดเว้นระยะตามบันไดเสียงที่ได้

๕. สายซิ่ง เป็นเส้นทองเหลือง ซึ่งแต่เดิมนั้น นิยมใช้สายห้ามล้อจักรยานมาทำ ปัจจุบันอาจพบว่ามี การนำสายกีตาร์มาใช้แทน ซึ่งมี ๔ สาย แยกกันเป็น ๒ คู่ (เวลาดีดจะดีดทีละคู่) การดีดมักใช้เขาสัตว์หรือพลาสติกทำเป็นชิ้นบาง และขนาดไม่ใหญ่นักสำหรับดีดสายซิ่ง โดยดีดตรงบริเวณที่สายซิ่งอยู่ใกล้กับรูที่เจาะไว้ มืออีกข้างหนึ่งจับคอซิ่งและใช้นิ้วกดสายลงให้แนบกับลูกซิ่ง เพื่อให้เกิดเสียงตามที่ต้องการ

๖. คีบซิ่ง (อ่าน “กือบซิ่ง”) คือ หย่องที่เป็นไม้หมอนซึ่งเป็นไม้ท่อนเล็ก อยู่ระหว่างช่องระบายเสียง กับส่วนที่อยู่เกือบกลางสุดของขอบตัวกล่องเสียง

๗. หลักซิ่ง คือ ลูกบิดสำหรับตั้งหรือบังคับสายซิ่งให้ตึงหรือหย่อน เพื่อให้ได้เสียงตามต้องการ

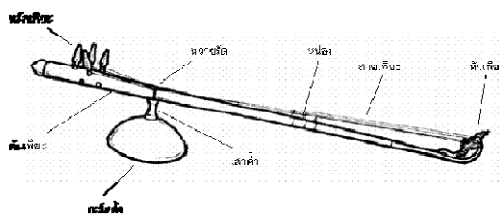
๘. หัวซิ่ง คือ ส่วนปลายสุดของซิ่ง

พิณเป็ยะ

พิณเป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาชนิดหนึ่ง เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด มีคันทวนตอนปลาย คันทวนทำด้วยเหล็กรูปหัวช้าง ทองเหลือง สำหรับใช้เป็นที่พาดสาย ใช้สายทองเหลืองเป็นพื้นสายทองเหลืองนี้จะพาดผ่านสลักตรงกะลาแล้วต่อไปผูกกับสลักตรงด้านซ้าย สายของพิณเป็ยะมีทั้ง ๒ สายและ ๔ สาย

ส่วนประกอบของพิณเป็ยะ

๑. กะโหล่ง ทำด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่งตามแนวขวาง ทำหน้าที่เป็นกล่องเสียง กะโหล่งนี้จะมีรู สำหรับร้อยเชือกให้ติดกับเสาค้ำ

๒. เสาค้ำ ทำด้วยไม้เนื้อแข็งซึ่งจะเป็นส่วนต่อระหว่างกะโหล่งกับคันทวนเป็ยะ เสาค้ำจะมีรูสำหรับหวน

รัดร้อยผ่านเพื่อผูกกะโหล่งให้ยึดแน่นกับคันเพียะ

๓. **หวายรัด** เป็นเส้นหวายเล็ก ๆ สำหรับรัดสายเพียะให้ติดกับคันเพียะ และรัดกะโหล่งให้ติดกับคันเพียะ โดยมีเสาค้ำคั่นกลางที่ด้านในของเสาค้ำ จะมีเส้นหวายร้อยผ่านพร้อมกับมีไม้ขัดสำหรับขันหวายรัดให้ยึดติดด้านในของ กะโหล่ง

๔. **คันเพียะ** ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจัด เช่น ไม้ชิงชันหรือไม้มะเกลือ มีลักษณะใหญ่ช่วงต้น และเรียวเล็กไปถึงช่วงปลายที่ใช้สำหรับสวมหัวเพียะ

๕. **หลักเพียะ** ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง สำหรับทำหน้าที่เป็นลูกบิด ขันสายเพียะเพื่อปรับระดับเสียง

๖. **สายเพียะ** ทำด้วยเส้นลวดโลหะ เช่น ทองเหลือง หรือทองแดง

๗. **หนอง** คือ ดึงหรือรั้งสายเพียะให้ยึดติดกับคันเพียะด้วยเส้นด้ายเส้นเล็กๆ ทั้งนี้เพื่อให้สายที่ถูกหนองนั้นมีเสียงสองเสียงในเส้นเดียวกัน ซึ่งการหนองนี้จะต้องหนองตรงบริเวณจุดกำเนิดเสียง Harmonic ของแต่ละเส้น และการหนองจะมีเฉพาะเพียะที่มีสายตั้งแต่สามสายขึ้นไปจนถึงเจ็ดสาย

๘. **หัวเพียะ** ทำด้วยสารพัดหล่อเป็นรูปหัวสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง นกหัสดีลิงค์ นกยูง มังกร เป็นต้น นอกจากนี้จะมีรูสำหรับสวมกับปลายคันเพียะด้วย

หัวเพียะแบบต่างๆ (ที่มา: ทรงฤทธิ์ ทองคำ นิตยสารศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538)

การละเล่นพื้นบ้าน

๑. **จ้อย** เป็นการละเล่นชนิดหนึ่งของคนเหนือและคนไท-ยวน ลักษณะของจ้อย เป็นมุขปาฐะที่มีการเล่าเรื่องสืบทอดกันมาเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภท ประเภทคำสอน เช่น จ้อยปู่หลาน เนื้อหาจะเป็นการร้องเกี่ยวกับระหว่างหนุ่มสาว มักใช้ร้องเล่นกันในเทศกาลต่างๆ

๒. **ต่อไก่** เป็นการละเล่นยามว่างหลังฤดูทำนาของพี่น้องชาวไทย-ยวน การเล่นต่อไก่จะแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ สุ่มไก่ และผ้าคลุมสุ่มไก่ วิธีการเล่น ตัวแทนฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปอยู่ในสุ่มที่มีผ้าคลุมไว้ ทำที่เป็นไก่ที่ถูกจับไว้ ฝ่ายตรงข้ามคอยปฏิบัติตามคำสั่งแล้วแต่จะขอให้ทำอะไร อาจขอให้รำหรือแสดงท่าทางต่างๆ ถ้าทายชื่อผิดก็เปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นไก่ในสุ่มแทนผลัดเปลี่ยนกันทายต่อไป

๓. **ผีอ้อง** หรือ ผีกะลา เป็นการละเล่นอีกอย่างหนึ่ง โดยคัดเลือกผู้ที่จะยอมให้ผีเข้าปิดตาแล้ว นั่งบนกะลา คนอื่นๆ นั่งเรียกผีให้เข้ามาสิง เมื่อผีเข้าสิงแล้ว ก็จะประคองตัวมานั่ง เพื่อจะถามเรื่องราวต่างๆ หรือจะให้ร้องรำทำเพลงตามแต่จะนึกสนุก

๔. **ผีสุ่ม** วิธีเล่นคล้ายผีอ้องหรือผีกะลา เพียงแต่เปลี่ยนอุปกรณ์จากกะลาเป็นสุ่ม วิธีเล่นให้ผู้ที่จะให้ผีเข้านั่งบนสุ่ม คนอื่นๆ ร้องว่า

“นางสุ่มเอ๋ย สุ่มบกสุ่มหนอง
 สุ่มปลาในคลอง แม่ทองสุ่มเอ๋ย”

ร้องหลายๆ เทียว จนกว่าผีจะเข้า เมื่อผีเข้าสิงแล้ว ก็จะถามเรื่องต่างๆ อาจเป็นเรื่องทำนาย หายเนื้อคู่ โชคชะตาต่างๆ

๕. ผีมะกวก อุปกรณ์ใช้มะกวกซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการเตรียมเส้นฝ้ายสำหรับทอผ้า นำมะกวกมา ตกแต่งแขนขา นำไม้สอดในมะกวกนำไปแขวนไว้กลางทุ่งนาพร้อมเครื่องเช่นผี ประกอบด้วย ข้าวหน้าหม้อ ๑ ปั้น ไข่ต้ม ๒ ฟอง หมากพลู ดอกไม้ธูปเทียน ทั้งมะกวกไว้ ๓-๔ คืบ ฝ้ายสังเกตจนเห็นว่ามะกวกเริ่มแกว่งไปมา แสดงว่าผีเข้าแล้วจึงเชิญมะกวกมาสู่ช่วงบ้าน แล้วถามเรื่องต่างๆ เช่น การทำนายที่ดวงชะตา เนื้อคู่

งานรื่นเริงประจำปี

งานการเลี้ยงขันโตก เป็นประเพณีของชาวเหนือที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา ตั้งแต่โบราณ การเลี้ยงแขก โดยการกินข้าวขันโตก ซึ่งอาจมีหลายชื่อที่ใช้เรียกขานกัน เช่น กินข้าวแลงขันโตก หรือเรียกสั้นๆ ว่า ประเพณี ขันโตก หรือสะโตก

ขันโตกเป็นภาชนะที่ทำด้วยไม้ โดยนำมากลึงให้เป็นลักษณะกลมเหมือนถาด ขันโตกขนาดเล็กนั้น จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๔ นิ้ว และขนาดใหญ่ จะมีขนาดอยู่ที่ประมาณ ๒๐ นิ้ว หรือถ้าเป็น ขันโตกสำหรับ เจ้านายฝ่ายเหนือ หรือคหบดีก็จะดัดแปลงให้หรูหราตามแต่ฐานะ บ้างก็ใช้เงินทำหรือ "ทอง กาไหล" หรือไม้กลึงรัก ปิดทอง

ในสมัยก่อน ชาวเหนือนิยมรับประทานอาหารกับพื้น เมื่อแม่บ้านทำกับข้าว เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะ ยกออกมาตั้งโตก โดยในขันโตกนั้นจะมีกับข้าวพร้อม และเมื่อรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้วก็ยก ไปเก็บทั้ง โตก เป็นการประหยัดเวลา ในการจัดและเก็บ ถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวเหนือที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งการเลี้ยงขันโตกก็ยังได้รับความนิยมและใช้เลี้ยงรับรองผู้มาเยือนอยู่เสมอๆ

จุดมุ่งหมายของการกินข้าว แบบขันโตกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็ได้มีการพัฒนา มาจากสมัยก่อน โดยถือ ว่านอกจากจะ เพื่อเป็นการเลี้ยงรับรองแขกที่มาเยือน ให้หรูหรา สมเกียรติ และเพื่อให้เกิดความอบอุ่น ประทับใจใน การต้อนรับแล้วยัง ได้มีการประยุกต์ เอาวิธีการเลี้ยงดูแขกให้มีความหมายลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยการ เพิ่มสีสันของการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ดูวิจิตรพิสดาร เพียบพร้อมไปด้วยบรรยากาศของเมืองเหนือจริงๆ โดย ประดับประดาเวทีด้วย ดอกไม้ต้นไม้มงคลผสมผสานและดูกลมกลืนกันไป การตระเตรียมขั้นตอนการดำเนินงาน เลี้ยงขันโตก เพื่อให้พิธีการ หรุกรู ประณีต และงดงาม เหล่านี้เป็นการสร้างบรรยากาศเลี้ยงรับรองแขกหรือ เพื่อให้ประทับใจ และถือเป็นการให้ ความยกย่องแขกทั้งสิ้น จะเห็นว่า การกินข้าวขันโตกของชาวเหนือนั้น นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อ แสดงน้ำใจในการต้อนรับแขก และเป็นการให้เกียรติแก่ผู้มาเยือนแล้วในปัจจุบัน ก็ยังได้มีจุดมุ่งหมายที่แฝงอยู่หลายประการ เช่น บาง ท้องถิ่นก็ได้จัดงานเลี้ยง ขันโตก เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อฟื้นฟูการแต่งกายแบบพื้นเมือง เพื่อการทำอาหาร พื้นเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ให้ชาวบ้านมีรายได้มีงานทำด้วย บางแห่งก็มีการจัดงาน เลี้ยงขันโตก เพื่อหารายได้สำหรับสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น

งานจะเริ่มจากการร่วมแรงร่วมใจกันตระเตรียมสิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ ตลอด ไปจนสถานที่ โดยจะ ประดับเวที ฉาก และการแสดงบนเวที สำหรับสถานที่นิยม จัดในที่กลางแจ้ง เช่น สนามหญ้าต่างๆ แล้วนำเสื่อ มาปู ส่วนมากเป็นเสื่อยาวๆ จะนั่งกันประมาณ ๕ ถึง ๖ คน มีขันโตกตั้งอยู่ตรงกลาง ในขันโตกส่วนมากก็จะมี อาหารประมาณ ๕ อย่าง ตัวอย่างเช่น แกงอ่อม แคบหมู แกงฮังเล น้ำพริกอ่อน ขึ้นปิ้ง ผักสด และที่ขาดไม่ได้ คือ ข้าวเหนียว หรือที่ชาวเหนือเรียกกันว่า ข้าวหนึ่ง ข้าวหนึ่งของชาวเหนือ นั้นจะต้องอาศัยทักษะและ ความรู้ใน การทำพอสมควร คือ เริ่มจากนำข้าวไปแช่น้ำ เรียกว่า การหม่าข้าวไว้ ๑ คืบ ในหม้อข้าวหม่า (หม้อที่ใช้ สำหรับแช่ข้าวเหนียว) ซึ่งก่อนที่จะทำการนี้ต้องข้าวข้าวด้วยการใช้ ช้ำหวด (ช้ำหวด คือ ภาชนะที่สานด้วยไม้

ไผ่สำหรับ ใส่ข้าวเหนียวเอาไปล้างน้ำให้สะอาดก่อน (ที่จะนำไปนึ่ง) การนึ่งจะต้องใช้ไหข้าวมีฝาปิดมิดชิดให้ข้าวสุกดีขึ้น แล้วยกลงมา นำไปวางในภาชนะที่เรียกว่า ก๊วยข้าว หรือถาด ต้องคอยคนให้อุ่นน้ำในข้าวระเหยออกไปบ้าง และคอยระวังไม่ให้ข้าวแฉะ ข้าวแข็ง หรือสุกไม่ทั่วกัน เมื่อข้าวสุกได้ที่แล้ว ก็นำข้าวไปใส่กระทึบข้าง หรือที่ทางเหนือเรียกว่า แอ็บ หรือก๋องข้าว

สำหรับงานเลี้ยงข้าวขันโตก จะมีกระทึบข้างหนึ่งที่มีขนาดใหญ่อีกกระทึบหนึ่ง เรียกว่า กระทึบลวง มีลักษณะเหมือนกระทึบทั่วไปแต่มีขนาดใหญ่มาก อาจต้องใช้คนหามเข้าชบวนแห่นำชบวน ขันโตก โดยมีชบวนสาวงามช่างพ้อนนำชบวน ขันโตกเข้ามาในงาน ผสมกับเสียงดนตรี และเสียงโห่ร้องเพื่อแสดงความยินดี เมื่อสาวงามช่างพ้อนมาถึงงานเลี้ยงแล้ว ก็จะนำกระทึบลวงไปวางไว้กลางงาน และนำข้าวหนึ่ง ในกระทึบลวง ออกแบ่งใส่กระทึบเล็กๆ แจกจ่ายไปตามโตกต่างๆ จนทั่วบริเวณงาน ซึ่งมีโตกกับข้าวเตรียมไว้ก่อนแล้ว

การนึ่งรับประทานอาหารในงานขันโตก จะนั่งกับพื้นบนเสาดเตี้ย (เสื่อไผ่สาน) หรือจะนั่งรับประทานขันโตกบนพื้นไม้ที่ยกพื้นขึ้นมาในระดับเวทีก็ได้

ผู้ที่มาร่วมงานทุกคนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของชาวเหนือ ผู้ชายสวมเสื้อ ม่อฮ่อม มีผ้าขาวม้าคาดเอว มีพวงมาลัยดอกมะลิคล้องคอ ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าถุง ยาวถึงตาตุ่ม สวมเสื้อแขนกระบอก ทัดดอกไม้ที่หู หรือคล้องพวงมาลัยดอกมะลิ นอกจากอาหารคาวแล้ว ยังมีอาหารหวาน ที่นิยมเลี้ยงกันในงานขันโตก เช่น ขนมปาด ข้าวแต่น ข้าวควบ มีน้ำต้นคนโท ขันน้ำสำหรับล้างมือก่อนหยิบข้าวหนึ่ง มีกระโถนใส่เศษอาหาร และเมี่ยงบุนหรีไว้สำหรับแขกหรือที่มาร่วมงาน บุนหรีที่ใช้ คือ บุนหรีขี้เฒ่า เป็นบุนหรียาเส้น นำมาบดในโถทอง ชาวบ้านนิยมสูบกันทั่วไป เมี่ยง คือ ใบชาน้ำมันหมักให้ได้ที่ใช้ผสมกับเกลือ มีรสเปรี้ยว ทำให้ชุ่มคอ

ในขณะที่แขกกำลังรับประทานอาหารก็มีการบรรเลงดนตรี ชักกล่อมตลอดเวลาสลับกับการแสดงบนเวที และส่วนมากนิยมนำเอาศิลปะการพ้อนรำแบบชาวเหนือมาแสดงบนเวที สลับกับการแสดงดนตรีพื้นเมือง เช่น ชุดการแสดงพ้อนสาวไหม พ้อนดาว (พ้อนดาบ) พ้อนเทียน